

“KALAÇ” KELİMESİNİN TÜRKÇEDE VE RUSÇADA LEKSİK- SEMANTİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANIM ALANLARI

Murat ULUOĞLU*

Özet

Türk lehçeleri Rusçanın kelime hazinesinin zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır. Rusçada günlük yaşamla ilgili bir çok kelime Türk lehçelerinden alınmıştır. Özellikle Rusçadaki ekmek türlerinin isimlerinin bir çoğunun Türkçe kökenli olması dikkat çekicidir. Bu kelimelerden bazılarının kökeni tartışmalıdır. Dilde eski dönemlerde benimsenmiş kelimelerin kökeni her zaman tartışmasız değildir. Bu kelimelerin farklı etimolojik açıklamaları olabilir. Türkçe “kalaç” kelimesi de bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler

Kalaç, ekmek türü, etimolojik açıklama, deyim, atasözü, Rusça, Türkçe kökenli, dil.

ЛЕКСИКО – СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВА “КАЛАЧ” В ТЮРКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ, ЕГО СФЕРА УПОТРЕБЛЕНИЯ

Резюме

Тюркские наречия сыграли важную роль в обогащении русской лексики. Немало слов, связанных преимущественно со сферой бытовой жизни в русском языке восходят к тюркским наречиям. Особенно замечательно, что в русском языке большинство из наименований хлебных продуктов имеют тюркское происхождение. Относительно происхождения некоторых слов ученые спорят. Следует иметь в виду, однако, что, когда речь идет о древнейших заимствованиях, направление заимствования не

* Arş. Grv., Selçuk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü.

всегда бесспорно. Для ряда слов предлагаются различные этимологии. Как пример можно привести тюркское слово «калач». Предметом исследования в этой статье является лексико – семантические особенности слова “калач” в тюркском и русском языках, его сфера употребления

Ключовые слова

Калач, хлебный продукт, этимологическое объяснение, пословица, поговорка, русский язык, тюркское происхождение, язык.

Türkçe ile Rusçanın ilişkileri, karşılıklı kelime alışverişleri çok eski dönemlere uzanmaktadır. Türk ve Rus halklarının uzun yıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmaları ve birbirleriyle komşu olmaları sonucunda aralarında bir çok siyasî, askerî, ticarî, vb. ilişkiler olmuştur. Bu ilişkiler birbirlerinin kelime hazinesini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Çağdaş Rusçanın kelime hazinesinde bir çok Türkçe kelimenin aktif olarak kullanıldığı bir gerçektir. Bu kelimelerin bir kısmı tamamen Türkçedeki şekliyle, bir kısmı da aldığı ekler ve uğradığı ses değişimleri sonucu Rusçalaşarak varlığını devam ettirmektedir. Bunların arasında özellikle askerî, siyasî ve ticarî terimler; hayvancılık, tarım ve günlük yaşamla ilgili kelimeler göze çarpmaktadır. Bu kelimelerin hepsi ayrı ayrı ele alınarak farklı paradigmalarda incelenebilir.

Rusçada bulunan Türkçe kökenli kelimeler arasında yiyecek sınıfına giren bir çok ekmek türünün olması özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan bazılarına göz atalım: *Pirog* “börek, poğaç”, *çurek* “tatlı ekmek”, *kalaç* “kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği” vs. Tartışmalı olsa da *kuliç* “Paskalya bayramları için pişirilen bir çeşit tatlı çörek”, *kolobok* “bazlama”, *karavay* “somun” gibi ekmek çeşitleri de buraya dahil edilebilir. Tarımla uğraşan milletlerde doğal olarak buğday ve buğday ürünlerinden yapılan mamuller oldukça çeşitlidir. Yerleşik bir toplum olarak tarıma daha yatkın olan Rusların, birçok ekmek çeşidinin ismini göçebe bir toplum olarak kabul edilen ve daha çok hayvancılıkla uğraşan Türklerden almış olması oldukça ilginçtir. Ayrıca konuyu genel

olarak ele aldığımızda insanlık tarihinin en eski yiyeceklerinden birisi olan ekmeğin neden ismini başka bir dilden aldığı da düşündürücü bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rusçadaki Türkçe kökenli ekmek isimlerinin bir kısmı etimolojik olarak araştırılmıştır. Bu kelimelerden *çurek* hemen hemen tüm Türk lehçelerinde kullanılmaktadır ve Türkçe olduğu tartışmasızdır. Kaynaklarda *pirog* kelimesinin de Türkçe olduğu belirtilmektedir. N. A. Baskakov bu kelimenin kökünü Tatarcadaki *börek~burök* kelimesine bağlayarak şöyle açıklar: “Bör~bür (örtmek, bürümek, sarmak) fiilinden türemiştir. – ak/ek eki ilave edilince de herhangi bir şeyle örtülmüş manası kazanır”¹.

Bunların arasında *kalaç* kelimesi özellikle dikkat çekmektedir. Bu kelimenin bir ekmek türü olarak eski Rus adetlerinde, deyim ve atasözlerinde yer alması onun Rusçada oldukça sağlam bir şekilde yerleştiğinin ve benimsendiğinin kanıtıdır. Çeşitli kaynaklarda *kalaç* Rus dini bayramlarında, özel günlerde pişirilen değerli bir ekmek türü ve de coğrafi terim olarak bulunur.

Türk ve Rus kaynaklarında birkaç farklı etimolojik açıklaması olan bu kelime, bazı Slav dillerinde ve Türk lehçelerinde değişik ses özellikleri ve farklı anlam ayrıntılarıyla bulunmaktadır. İlk önce *kalaç* kelimesinin Türkçedeki yerini açıklayalım.

Türk lehçelerinin çoğunda *kalaç*ın bir ekmek türü olduğu bilinir. Bunların çoğunda beyaz ekmek anlamı ağırlık kazanmıştır. Çeşitli Türk Lehçelerinde *kalaç* kelimesi fonetik değişimler ve anlam nüansları ile bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını göz atalım: Altaycada *kalaş*, *ak kalaş* “beyaz ekmek”²; Azerbaycan Türkçesinde *galaç*³; Kazakçada

¹ Baskakov N. A. , Türk Kökenli Rus Soyadları, çev. Prof. Dr. Samir Kazımoğlu, TDK Yayınları: 684, Ankara, 1997. s.200.

² Naskali E. G., Duranlı M,Altayca Türkçe Sözlük, TDK yayınları: 775, Ankara, 1999, s.95.

³ Rusça Azerbaycanca Luget, Elm neşriyatı, Bakı, 1971, s. 506.

kalaş “beyaz ekmek”⁴; Tatarcada *kalaç* “simit, pide”⁵; Kırgızcada *kalaç* “beyaz ekmek, somun”⁶; Hakasçada *xalas* “pişmiş ekmek”⁷ vs.

Kalaç kelimesini V. V. Radlov’un “Opıt slovarya tyurkskih nareçiy” adlı eserinde de beyaz ekmek anlamında görüyoruz. Radlov kelimenin çeşitli Türk topluluklarında bulunan farklı varyantlarını şöyle belirtmiştir: “Kasımov ve Kırım Tatarlarında *kalaç*; Baraba Tatarlarında *kalats*; Sagaylarda, Koyballarda ve Keçiklerde *kalas*; Altaylarda, Lebedinlerde, Teleutlerde ve Şorlarda *kalaş*”⁸. Eserde Kırım Tatarlarının kullandığı bir atasözü de göze çarpmaktadır: “*Kart koynunda kalaç var demişler*” (zengin hayat tecrübesi olan yaşlılarda her zaman hem bilgi hem de iyi öğütler bulursun).

Türk mitolojisine baktığımızda Oğuz Destanında *kalaç* kelimesinin bir Türk boyunun ismi olarak geçtiğini görüyoruz. Destanda bu boyun nasıl türediği ve isminin neden *Kalaç* olduğu şu şekilde anlatılmaktadır: Oğuz Han İran’a yaptığı bir akından dönerken askerlerinden birisi ailesine yiyecek bulmak için ordudan geride kalır. Ancak o dönemde Oğuz Han’ın kurallarına göre hiç kimse her ne sebeple olursa olsun ordudan geri kalamazdı. Bu hoş karşılanan bir olay değildi. Destan şöyle devam ediyor:

“*Oğuz Han bunları görünce canı sıkıldı ve onlara kalaç dedi. Bu “Aç Kal” demektir. Bu sebeple onlardan türeyen ulusa Kalaç derler*”⁹.

⁴ Musabayev G., Kazahsko – Russkiy Slovar, Glavnaya Redaktsiya Kazahskoy Sovetskoy Entsiklopedii, Alma-Ata, 1987, s.199.

⁵ Ganiyev F., Ahmetyanov R., Açıkgöz H., Tatarça Törekçe Suzlek, İnsan Neşriyatı, Kazan, 1997, s.131.

⁶ Yudahin K. K., Kırgız Sözlüğü, çev. Taymas A., TDK yayınları: 121, Ankara, 1998, c.2, s.387.

⁷ Baskakov N. A., İnkijekova-Grekul A. İ., Hakassko – Russkiy Slovar, Ministerstvo kulturi SSSR, Glavizdat Gosudarstvennoe İzdatelstvo İnostrannih i Natsionalnih Slovarey, Moskva, 1953, s.268.

⁸ V. V. Radlov, Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy, St. Peterburg., 1899, c.II, bölüm I, s.231,232.

⁹ Ögel B., Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, c. 1., s.178.

Destanın bu varyantında boyun isminin “aç kalmak” ifadesinden türediği belirtilmiştir. Ebülgazi Bahadır Han da Kalaçların türeyişi hakkında benzer bilgiler vermiştir.¹⁰

Oğuz Destanının Uygurca varyantında ise *Kalaç* boyunun ve isminin türeyişi farklı bir şekilde anlatılır. Oğuz Han yolda giderken kapısı kilitli büyük ve güzel bir ev görür, bunu açması için bir erini görevlendirir ve ona şöyle der:

*“Sen burada kalacaksın, kapıyı açacaksın,
Eve girdikten sonra orduma varacaksın!
Bu ere de dediği için Oğuz Han “Kal! Aç”
Böyle münasip gördü adına dedi “Kalaç”¹¹*

Görüldüğü üzere destanın bu varyantında boyun türeyiş hikayesi farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Kelimenin kökeni ise “kalmak ve açmak” kelimeleriyle açıklanmaktadır.

Kalaç kelimesi Eski Türkçenin ansiklopedik eserlerinden olan Divanü Lügat – it –Türk’de bir kavim ismi olarak geçmektedir.

“Yirmi ikiler onlara Türkçe kal aç derler, “aç kal” demektir. Sonradan bunlara “Xalaç” denilmiştir; asılları budur”¹²

M. Kaşgarlı da Oğuz Destanında olduğu gibi boyun adını aç kal şeklinde açıklamıştır. Ayrıca burada k>x değişimi sonucu kelimenin *Xalaç* varyantını da görmek mümkündür. Bu değişim eserde şöyle açıklanmaktadır.

“Oğuzlar ve Kıpçaklar x yı k ya çeviriler. Bunlar “Xalaçlar”dan bir bölüktür. Bunlar Türklerin “kızım” dediği yerde “xızım” derler. Ve

¹⁰ Age., s.178.

¹¹ Age., s.123.

¹² Divanü Lügat-it – Türk Tercümesi, çev. Atalay B., TDK Yayınları: 523, Ankara, 1992, c. III, s.415.

*yine öbür Türklerin “kande erding” dediği yerde bunlar “xanda erding” derler ki, “nerede idin” demektir”.*¹³

Kalaç kelimesinin Rusça kaynaklarda işlenişi de dikkat çekicidir.

Kalaç kelimesini ilk olarak V. İ. Dal’in 19. yy.’da hazırlamış olduğu “Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka” adlı eserinde inceledik. Çeşitli lehçelere ve canlı konuşma diline ait 200000’ den fazla kelimeyi ve 30000’e yakın atasözünü içeren bu eser, Rus halk dilinin en kapsamlı sözlüğü sayılabilir. 19. yy.’ın çok değerli bir anıtı olan bu sözlük günümüzde de en güvenilir ve otoriter kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. *Kalaç* kelimesi sözlükte iki anlamıyla şöyle açıklanmıştır: “1. Genel olarak buğday ekmeği, cıvık hamurdan yapılmış saplı çörek; 2. Nehrin çizdiği yuvarlak akıntı. Nehrin ada veya yarım ada etrafında oluşturduğu menderes”.¹⁴ Dal, kelimenin kökeninin Tatarca “aç (tok karşıtı) kal” dan geldiğini, ancak emin olmamakla birlikte Rusça *kolo* “tekerlek” kelimesiyle de bağlı olabileceğini belirtmiştir. Sözlükte kelimenin aldığı ekler ve anlam ayrıntıları şöyle belirtilmiştir: *kalaçiki* “ebe gümeci bitkisi”; *kalaçniy* (sıfat şekli) “kalaçla ilgili olan”, *kalaçnya* “kalaç pişirmek için küçük ev”; *kalaçnik* “kalaç pişiren, ticaretini yapan kimse”; *kalaçnikov, kalaçnitsı* “kalaça ait olan”; *kalaçit* “kalaç gibi bükme”.

M. R. Fasmer’in “Etimolojişeskiy Slovar Russkogo Yazıka” adlı eserinde kelime şu şekilde açıklanmıştır: “İnce elenmiş undan yapılan, sekiz şekilde örülmüş francala”.¹⁵

Fasmer kelimenin kökenini Rusça *kolo* “tekerlek” kelimesiyle açıklamıştır. Eserde ayrıca kelimenin bazı Slav dillerindeki fonetik şekillerinden de bahsedilmiştir: Eski Rusça, Ukraynaca, Bulgarca, Sırpça, Hırvatça, Slovence, Çakavca, Çekçe, Slovakça, ve Yukarı Lujitskçede *kolaç*; Lehcede *kolacz* ; Aşağı Lujitskçede *kolac*.

¹³ Age., s.218.

¹⁴ Dal V. İ., Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka, Russkiy Yazık, Moskva, 1955, c.2, s. 76.

¹⁵ Fasmer M. R., Etimolojişeskiy Slovar Russkogo Yazıka, Moskva, 1964-1973.

“Rusça - Türkçe Sözlük” de kelime “kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği”¹⁶ olarak açıklanmıştır, ancak kökeni belirtilmemiştir.

S. İ. Ojegov’un “Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka” adlı eserinde kelime “kilit şeklinde pişirilmiş yuvarlak buğday ekmeği”¹⁷ anlamında verilmiştir. Ancak kelimenin kökeni burada da belirtilmemiştir.

Kalaç kelimesinin coğrafi yer ismi anlamına da geldiğini belirtmiştik. Kelimenin bu anlamı en kapsamlı şekilde E. M. Murzayev’in “Slovar Narodnih Geografiçeskih Terminov” adlı eserinde ele alınmıştır. Kelime şöyle açıklanmıştır: “1. Hamurdan yapılmış yuvarlak mamul; 2. Nehrin adanın çevresindeki yuvarlak kolu, yarım adadaki dik menderes, nehir havzasında halka şeklinde oluşmuş erozyon artığı”.¹⁸ Murzayev, F. N. Milkov tarafından öne sürülen bu anlamların *kala* “kule”, “tepede bina”; “tepe” ve Slavca *kalaç* kelimesiyle bağlı olabileceğini belirterek coğrafi yer ismi olarak da “*kala*” kelimesiyle ilişkili olabileceğini ifade etmiştir. Eserde *kalaç* kelimesi Rusyada coğrafi yer ismi olarak şöyle verilmiştir: “Voronej Bölgesindeki Kalaç Şehri; Rostov Bölgesinde Kurtlak Nehrindeki (Don Nehrinin Havzası) Kalaç; Voronej Bölgesinde Podgornaya Nehrindeki Kalaç; Volgograd Bölgesindeki Don Kalacı; Sverdlovsk Bölgesindeki Kalaç”.¹⁹ Murzayev eserde ayrıca, V. A. Juçkeviç’in Beyaz Rusyadaki Kalaç köyünün adını bitki isimleriyle bağlı yer ismi olarak, *kalaçiki* “ebe gümeci” bitkisinden alabileceği fikrine de yer vermiştir. *Kalaç*ın coğrafi bir terim olarak da görülmesi kelimenin Rusçada çok anlamlılık kazandığının belirtisi olabilir.

Kalaç kelimesinin kökeninin araştırılmasında V. İ. Dal’in açıklaması ile Oğuz Destanında *Kalaç* boyunun oluşumuyla ilgili açıklama benzerlik göstermektedir. Dal de Oğuz Destanında olduğu gibi *kalaç*ın kökenini “aç (tok karşıtı) *kal*” kelimeleriyle açıklamıştır. Bütün

¹⁶ E. Mustafayev E. M., Şerbinin V. G., Rusça – Türkçe Sözlük, Russkiy Yazık, Moskva, 1996, s.312.

¹⁷ Ojegov S.İ., Şvedova H. Ç., Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka, 4.izd., Moskva, 1999, s. 260.

¹⁸ Murzayev E. M., Slovar Narodnih Geografiçeskiy Terminov, Mısl, Moskva, 1984, s.244.

¹⁹ Age. s. 245.

bu bilgiler ışığında *kalaç* kelimesinin Rusçaya geçişini şöyle açıklayabiliriz: Yukarıda da bahsettiğimiz gibi *kalaç* bir ekmek türü olarak Türk lehçelerinin çoğunda bulunmaktadır. Bu ekmek türü Türkiyede pek bilinmese de Türk topluluklarının çoğunda yapılmaktadır. Genel kullanım alanı dikkate alınır, ekmek türü olarak *kalaç* kelimesinin aynı isimli Türk boyundan esinlenilerek türetildiğini söyleyebiliriz. Ruslar da *kalaç* ekmek türünü aynı isimli Türk boyundan veya diğer Türk milletlerinden öğrenerek yapmaya başlamış olabilirler. Ancak bu düşünce, yukarıda da belirttiğimiz gibi “tarıma daha yatkın olan Rusların bir ekmek türünü veya sadece adını neden g ö ç e b e Türklerden aldığı” sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Bu da *Kalaçların* tarımla uğraşan bir boy olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Kelime, coğrafi terim olarak da *Kalaçların* yaşadığı yerlerle alakalı olabilir.

Türkçede hamurdan yapılan bir çok yiyecek isminin *aç, aş, eç, eş* ile bitmesi de *kalaç* kelimesinin Türkçe olduğunun kanıtlarından birisi olabilir. Bunlara çeşitli Türk lehçelerinde bulunan *ayranlaş, bulamaç, doğramaç, kamuraş, kavurmaç, kömeç, onaş, ovmaç, peleç, peremeç, sütlaç, tataraş, umaç, ummaç* gibi yemekleri örnek olarak verebiliriz. Bu tür yemek isimleri Divanü Lügat-it – Türk’ de belirtilen *aş*²⁰ “yemek”; *aş aşamak* “yemek yemek”²¹; *aşlık* “buğday”²² ifadeleriyle de bağlı olarak açıklanabilir. Bilindiği üzere Türkçede ç>ş değişimi oldukça yaygındır. Bazı Türk Lehçelerinde kelimenin *kalaş* şekliyle bulunduğunu göz önüne alırsak, bir çeşit buğday ekmeği olan *kalaç*ın bu yolla türemiş Türkçe bir kelime olduğu ihtimali de ortaya çıkar. Hem Türkçede hemde Rusçada kelimenin *kolaç* varyantının bulunması göz önüne alınır, kelimenin ilk kısmı *kol* (el) olarak yorumlanabilir (krş.: Türkiye Türkçesi - kol böreği).

Rusçada *kalaç* kelimesinin ekmek türü olarak çok geniş bir şekilde kullanılması eski adetlere, deyim ve atasözlerine de yansımıştır. Bir kelimenin bu türden kalıplaşmış ifadeler oluşturabilmesi için dile çok eski dönemlerde girmiş ve benimsenmiş olması gerekir. Bu yüzden *kalaç*ın Rus kültüründeki yerini daha iyi anlayabilmek için bulunduğu

²⁰ Age. c.I. 45,47,80 vs.

²¹ Age. c.I.210; c.II. 253, 261, vs.

²² Age. c.I. 114, 373 vs.

deyim ve atasözlerinin de incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Genellikle bayramlarda ve özel günlerde yapılan *kalaçın* çok değerli ve lezzetli bir yiyecek olması, incelediğimiz deyim ve atasözlerinde göze çarpan önemli motiflerdendir. Bu özelliklerine paralel olarak *kalaçın* benzetme ve kıyaslamalarla değeri vurgulanarak bir takım duygu ve düşünceler anlatılmaya çalışılmıştır.

Kalaç kelimesinin bulunduğu deyim ve atasözlerini incelemeden önce birkaç önemli noktaya değinmenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Bilindiği üzere bu türden kelime birleşimlerini başka bir dile aktarırken bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle mecazi anlamda kullanılan kelimeler, özel ifadeler bire bir çevrildiği zaman kavram karmaşasına neden olmaktadır. Bu yüzden incelediğimiz deyim ve atasözlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak bire bir çevirisini daha sonra da ifade ettiği anlamın Türkçe dengini vermenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Kalaç kelimesinin bulunduğu atasözleri:²³

Жива душа калачика чаёт - Jiva duşa kalaçika çayet (Her canlı ruh kalaç yemeyi hayal eder).

Her normal insan kalaçı sever. Bu çok normal bir şeydir.

Не рука Макару калачи есть – Ne ruka Makaru kalaçi yest (Kalaçı yemek Makarın harcı mı?); **Не рука крестьянскому сыну калачи есть – Ne ruka krestyanskomu sinu kalaçi yest** (Kalaç yemek köylü çocuğunun harcı mı?); **Куда нам есть сметану с калачем – Kuda nam yest smetanu s kalačem** (Kaymaklı kalaç yemek kim biz kimiz). Bu üç deyim birbiriyle yakın anlamlıdır.

Kalaç yemek fakirin harcıdır. Öyle değerli bir yiyeceği fakirler yiyebilir mi?

С калачика, личико, хоть дрябло, да бело, а со ржанухи, словно дубленое! – s kalaçika, liçiko, hot dryablo, da belo, a so rjanuhi, slovno dublenoe! (Yüz solgun olsa da kalaç yedikten sonra beyaz olur, çavdar ekmeğiyle ise tabaklanmış gibi olur).

²³ Dal V. İ., Tolkoviı slovar jivogo velikorussskogo yazıka, Russkiy yazık, 1955, Moskva, eserinden derlenmiştir.

Zengin kişi parasıyla kendisini olduğundan çok daha güzel gösterebilir.

В Москве калачи, как огонь горячи – V Moskve kalaçi, kak ogon goryaçi (Moskova'nın kalaçi yakıcı ateş gibidir).

Büyük şehirde her şey diğerlerinden daha farklı ve güzel olur.

Деньги дороги, а калачи дешевы – Dengi darogi a kalaçi deşevi (Para değerlidir, kalaç ise ucuzdur).

Her ne kadar kalaç değerli bir yiyecek olsa da para daha değerlidir.

Хочешь есть калачи, так не сиди на печи – Hoçeş yest kalaçi, tak ne sidi na peçi (Kalaç yemek istiyorsan, fırının üstüne oturma).

Kalaç yemek için çalışmak gerekir. Bir şey elde etmek istiyorsan çalışmalısın. Bu atasözü Hakasçada da (xalas çirin kilçetse, peç üstünde odırba) bulunmaktadır.

Всяк подъячий любит калач горячий - Vsyak podyaçiy lyubit kalaç goryaçi (Her işçi kalaçi sıcak sever).

En sıradan bir insan bile ağzının tadını bilir.

В городе не пашут, а калачи едят – V gorode ne paşut, a kalaçi yedyat (şehirde tarla işlemiyorlar ama kalaç yiyorlar).

Şehirde yaşayan insanlar çalışmıyorlar ama herşeyin en iyisini yiyorlar, hazıra konuyorlar.

Богачи едят калачи, да не спят ни в день, ни в ночи; бедняк, чего на хлебнет, да заснет – Bogaçi yedyat kalaçi, da ne spyat ni v den, ni v noçi; bednyak, çego hlebnet, da zacnet (Zenginler kalaç yiyorlar ama ne gündüz ne de gece uyumuyorlar; fakirler ne yerse yesinler hemen uyuyorlar).

Zenginler çalışmadıkları için yorulmuyorlar. Dolayısıyla kalaç gibi lezzetli bir yiyecek yeseler bile uyuyamıyorlar; ama fakirler ne yerse yesinler çok çalışıp yoruldukları için hemen uyuyorlar.

Гостья Федосья! сиди на печи, да жуй калачи – Gostya Fedosya! Sidi na peçi, da juu kalaçi (Misafir Fedosya! Fırının üstünde otur kalacını ye!).

Misafir gibi oturup birşeyler bekleyeceğine çalış!

Счастливым, что калач в меду: к нему все пристаёт – Sçastliviy, çto kalaç v medu : k nemu vse pristaet (Mutluluk ballı kalaç gibidir: herşey ona yapışır)

Mutluluk mutluluğu çeker.

Я его калачем, а он меня в спину кирпичем – Ya ego kalaçem, a on menya v spinu kirpiçem (Ben onu kalaçla besliyorum, o benim sırtıma tuğlayla vuruyor).

İyilik yapıyorum karşılığında kötülük alıyorum.

Не терт, не мят, не будет калач – Ne tert, ne myat, ne budet kalaç (Rendelemeden ezmeden kalaç olmaz).

Bir işin zahmetine katlanmadan sonuç alamazsın.

Хорошо на друга калач купить: не полюбится, инь сам съешь- Хорошо на druga kalaç kupit: ne polyubitsya, in sam syeş (Arkadaşına kalaç almak iyidir: Beğenmezse kendin yersin).

Arkadaşına daima kendine alıyormuş gibi iyi şeyler almak gerekir, kendi beğenmeyeceğin şeyleri arkadaşına almamalısın.

И из одной печи, да не одни калачи – İ iz odnogo peçi, da ne odni kalaçi (Aynı fırından ama aynı kalaç değil).

Bazı insanların geldikleri yer (aile, memleket vs.) aynı olsa da birbirlerine benzemeyebilirler.

Чужую печаль и с хлебом съешь, а своя и с калачем в горло нейдет – Çujuyu peçal i s hlebom syeş, a svoya i s kalaçem b gorlo neydet (Başkasının derdi normal ekmekle bile yenir ama kendi derdin kalaçla bile boğazından geçmez).

Başkasının derdi bize kolay gelir ama ateş düştüğü yeri yakar.

Чужой хлеб (некупленный) слаще калача – Çujoy hleb (nekuplenniy) slaşe kalaça (Başkasının normal ekmeği kalaçtan daha tatlıdır).

Başkasının malı her zaman daha caziptir. Bedava sirke baldan tatlıdır.

Свой хлеб слаще чужого калача - Svoy hleb slaşe çujogo kalaça (Kendi sıradan ekmeğin başkasının malından daha tatlıdır).

Kendi malımız her zaman başka insanlarınkinden daha değerlidir.

Захотел ты от калачика дрожжей! – Zahotel tı ot kalaçika drojjei! (Kalaççıdan maya istedin!).

Kalaç pişiren birisi için en önmeli şey mayadır, o yüzden ondan maya istenmez. Birisi için çok önemli olan şeyler istenmez.

Kalaç kelimesinin bulunduğu deyimler:²⁴

Калачом не заманить (не заманишь) Kalaçom ne zamanit (zamaniş)

Hiçbir şey için zorlamamak, mecbur bırakmamak.

Тертый калач – Tertıy kalaç

Pişkin, anasının gözü, tecrübeli, kandırılması zor insan.

На калачи достаётся кому – Na kalaçi dostaetsya komu

Birini esaslı bir şekilde azarlamak.

SONUÇ

Bir dilde bulunan kelimelerin etimolojik açıklamalarını yapmak oldukça zordur. Özellikle yabancı diller tarafından benimsenmiş kelimeleri araştırmak gerçeklerin ortaya konması bakımından çok önemlidir. Rusçada bulunan Türkçe kökenli kelimelerin bazılarının etimolojik açıklaması günümüzde de tartışmalıdır. *Kalaç* kelimesi de bu tartışmalı kelimelerden olup, bazı kaynaklarda Türkçe bazılarında ise Rusça kökenli olarak geçmektedir. Çalışmamızda Türkçe ve Rusça kaynaklarda belirtilen görüşleri değerlendirerek bu kelimenin en sağlıklı etimolojik açıklamasını vermeye çalıştık. Yaptığımız araştırmalar ve ortaya koyduğumuz veriler sonucunda *kalaç* kelimesinin Türkçe kökenli olduğuna dair kesin fikirler elde ettik. İncelediğimiz eski ve yeni kaynaklarda da fikrimizi destekler nitelikte bilgiler olduğunu gördük. Kelimenin Rusçadaki yerini belirlemek için atasözü ve deyimleri çeşitli sözlüklerden derleyerek bir araya getirdik. Bunlar *kalaç* kelimesinin Rusçadaki gerçek yerinin belirtilmesinde yardımcı olabilecek niteliktedir. Ayrıca Rusların bu kelimeyi deyim ve atasözleri oluşturacak kadar çok benimsemesi, Türk kültüründen ne kadar çok etkilendikleri konusunda da bir fikre sahip olmamızı sağlamıştır.

²⁴ Фразеолгиçеский словарь русского литературного языка, “Тsitadel”, Moskva, 1997, eserinden derlenmiştir.

KAYNAKÇA

1. Baskakov N. A., İnkijekova-Grekul A. İ., **Hakassko – Russkiy Slovar**, Ministerstvo Kulturi SSSR, Glavizdat Gosudarstvennoe İzdatelstvo İnostrannih i Natsionalnih Slovarey, Moskva, 1953.
2. Dal V. İ., **Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka**, “Russkiy Yazık”, Moskva, 1955, c.2.
3. **Divanü Lügat-it – Türk Tercümesi**, çev. Atalay B., TDK Yayınları: 523, Ankara, 1992, c. III.
4. E. Mustafayev E. M., Şerbinin V. G., **Rusça – Türkçe Sözlük**, Russkiy Yazık, Moskva, 1996.
5. Fasmer M. R., **Etimologiçeskiy Slovar Russkogo Yazıka**, Moskva, 1964-1973.
6. **Frazeolgiçeskiy Slovar Russkogo Literaturnogo Yazıka**, “Tsitadel”, Moskva, 1997.
7. Ganiyev F., Ahmetyanov R., Açıköz H., **Tatarça Törekeç Suzlek**, İnsan Neşriyatı, Kazan, 1997.
8. Musabayev G., **Kazahsko – Russkiy Slovar**, Glavnaya Redaktsiya Kazahskoy Sovetskoy Entsiklopedii, Alma-Ata, 1987.
9. Murzayev E. M., **Slovar Narodnih Geografiçeskiy Terminov**, “Mısl”, Moskva, 1984.
10. Naskali E. G., Duranlı M., **Altayca Türkçe Sözlük**, TDK yayınları: 775, Ankara, 1999.
11. Ojegov S.İ., Şvedova H. Ç., **Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka**, 4.izd., Moskva, 1999
12. Ögel B., **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, c. 1.
13. **Rusça Azerbaycanca Luget**, Elm neşriyatı, Bakı, 1971.
14. V. V. Radlov, **Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy**, St.Peterburg., 1899, c..II, bölüm.
15. Yudahin K. K., **Kırgız Sözlüğü**, çev. Taymas A., TDK Yayınları: 121, Ankara, 1998, c.2.